

Рат је био добар

Пише: Владимир Милутиновић
уторак, 17 март 2009 15:43

Вероватно је да барем у неким државама постоје људи који, због њихове близине властима, уживају посебан статус и који због тога могу да чине ствари које другима нису дозвољене. Они не морају да се обазире на закон и могу да раде шта им се прохте заштићени индугенцијом коју су добили од власти. Могу да утичу на живот других људи и одређују њихове мисли и животе свесни да ће ова привилегија заштићености радити у њихову корист и спречавати њихово разоткривање. Идеологије су у области мишљења оно што су ови људи у држави. Предмет овог чланка биће питање у којој мери нека посебна идеологија утиче на представе које постоје о последњем рату.

Како је, дакле, почео рат у бившој Југославији? Ако рачунамо западни свет, Хрватску и остале ex-Yu републике, Другу Србију, уобичајени одговор на ово питање јесте да је националистичка Србија, предвођена балканским касапином Милошевићем, вођена мржњом према другим народима и жељом да заокружи етнички чисту велику Србију, напала мирне грађане Југославије несрпског порекла. Најпре је у својим наумима имала успеха, а онда је касно пробужени Запад помогао слабијима и учинио да се они одупру агресији Србије. Рат се завршио логичним кажњавањем и штетама за Србе (како су агресори без увијања називани у западној штампи). Означени као једини кривци за ратове у Југославији, Срби су подвргнути дуготрајном преваспитавању које је укључивало широк дијапазон дејстава, од хашког трибунала, преко бомбардовања и одвајања Косова. За просечног западног конзумента медија ништа у овој слици није противречно. Имамо једну земљу која успешно игра улогу нацистичке Немачке из Другог светског рата. Она прогони друге људе, шири своју територију, мрзи на етничкој основи и због тога плаћа цену која следи у оваквим случајевима.

Међутим, ми смо одавде и у великој мери можемо да схватимо да је ова слика измишљена. Али, ни права слика није баш на дохват руке. У простору српскохрватског језика на ту слику делују разни интереси страна у сукобу, жеља да се прикључимо Европи, локалне интелектуалне навике итд. Једном речју, слика која преовлађује и коју, дакле, не би требало сада "релативизовати", када се већ усталила, говори о Србима као главним, ако не и јединим кривцима за рат у бившој Југославији. У екстремној варијанти та кривица је искључива и заоштрена, само Срби су криви и то толико криви да су се чином покретања рата, када га нико други није хтео, заувек искључили из заједнице људи. У неку руку, само хуманитарни разлози спречавају физичко уништење те групе, симболички они у ствари више немају никаква права. Ова последња реченица мало је реторички појачала ове закључке, али то не значи да она верно не преноси оно што се може чути. Али њена зачудност нас може и вратити на наше питање о почетку рата. Како је стварно почео рат?

Најпре да кажем како разумем ово питање. То није питање о томе ко је први почео и како се рат одвијао од догађаја до догађаја, него питање која и чија логика је учинила стање таквим да је рат био могућ. Ова логика, особито ако укључује циљеве који се не могу на сва звона саопштити, може да буде делотворна, а да не буде позната великом броју људи. Међутим, овде помаже чињеница да се та логика посредно открива у језику и да су због тога докази да је нека логика била делотворна сасвим јавни, само их је потребно на прави начин протумачити.

Рат у Југославији почео је у заједници која је у великој мери била нека врста Европска уније у малом. Међутим, најпре је Словенија одлучила да хитно мора изаћи из те заједнице. У току словеначког мини рата који је уследио, постављени су базични стереотипи о странама у сукобу. Са једне стране су демократске нације предате новим вредностима демократије, људских права итд, а са друге југо-солдатска коју предводе тврдокорни генерали-комунисти. Али, прави заплет почео је у Хрватској. Хрватска је такође желела отцепљење, али је то радила на начин који није имао никакве везе са демократијом, него је наговештавао радикалан однос према ономе што је заиста био проблем у току распада Југославије, према проблему колективних права. Будући да је имала неку државну традицију и формирану националну свест, Хрватска је имала право да постане самостална држава. Проблем је био у томе што је у Хрватској живело око пола милиона Срба који су такође имали колективна права. Оваква ситуација је тешка и компликована, али се с њоме може суочити уколико се усвоји правило да је потребно тражити компромис уз пуно уважавање свих страна. Колективна права постоје, али нису апсолутна, тако да све стране морају умерити своје захтеве. Ништа од овога није поштовано: Србима је најпре једностраном одлуком промењен уставни статус, онда су усвојена спорна обележја државе која су подсећала на НДХ. Све је било обојено нечим што мало који странац може у потпуности разумети – јасним знаковима да се нове власти ослањају на усташку емиграцију, Туђмановим антисемитским и антисрпским изјавама итд. Једном речју, нова Хрватска се представљала као држава у којој ће можда бити дозвољено физичко постојање Срба, али у којој они неће имати колективна права. У којој ће се подразумевати, у свакодневном говору, у рехабилитацији усташтва, у уставним одредбама, да их нема. Ствар компликује чињеница да партизански генерал Туђман није био класични екстремни националиста, мада је био окружен таквима. Он мисли о себи као о човеку који само жели да, у неку руку, поправи, усаврши историју и тако удовољи свим странама и учини добру ствар за будућност одвајањем нација једне од друге, које ће се постићи и “хуманим” пресељењима. Све је то грубост историје, али је за опште добро, два народа која се по претпоставци мрзе, биће заувек одвојена тако да ће моћи уживати мир постојања “на своме”. Тако је постављена сцена за почетак рата. Само рат је могао заиста ефикасно да обави овај задатак.

Рат је био добар

Пише: Владимир Милутиновић
уторак, 17 март 2009 15:43

Али, није ли ово пребацивање одговорности за ову партикуларистичку логику на Хрватску само, просто, српска пристрасност? Није ли страшни Милошевић започео талас национализма у ех-Југославији? У ствари, у Србији не постоји никакав пандан ономе што се дешавало у Хрватској. Иако је Милошевић на Газиместану помињао неке битке, нетом донешен устав у Србији је био устав у коме је она дефинисана као држава свих њених грађана. Србија је у преговорима истрајавала на разним облицима југословенске заједнице, а о природи “четника” у Србији добро говори развој тадашњег вође опозиције Вука Драшковића који се веома брзо окренуо мировној политици. Дакле, мејнстрим српске политике је још увек био пројугословенски. Међутим, вероватно је свакоме било јасно да ће ова пројугословенска наслеђена политика имати мало улоге у будућим данима.

И ту се појављују нове перипетије. Хрватска има недвосмислену намеру да се отцепљује, а ту југословенство већ мало помаже. Кључно је овде питање зашто Срби ризикују рат? Зашто они, као највећи народ на Балкану, нису паметни и за друге? Кључна група су ту Срби из Хрватске. Зашто се они нису захвалили услугама Милошевића и ЈНА и рекли да су спремни да чекају расплет у новој самосталној Хрватској, иако она показује јасну намеру да буде непријатељска према њима? Одговор је ту изгледа једноставан: зато што је то немогуће. Срби у Хрватској су имали барем три основе због којих су могли да захтевају посебну бригу о својим колективним правима у контексту распада Југославије. Они су, најпре, самим стварањем Југославије стекли право да живе у истој држави са осталим Србима; онда, они су били жртва геноцида у Другом светском рату и, најзад, та нова држава у коју су требали да мирно пређу се хвалила да је ова пређашња била “израз повјесних тежњи хрватског народа” и активно им је одузимала већ стечена права чак и у оквирима саме Хрватске. Сви ови оправдани разлози су у тренуцима када се рат могао спречити били игнорисани и од спољњег фактора и од саме Хрватске. Да су у бившој Крајини живели неки супер-људи који су кадри да савршено перципирају будућност и да се организују савршено за одбрану у свим условима, они би можда одбили да учествују у рату, али то је потпуно нереално и нико не може бити оптужен што то није урадио.

То значи да је рат у Хрватској почео објективним насиљем које је било садржано у самој природи хрватске државе која настаје, а која обећава будући апартхејд и расизам према Србима. Да тога није било, никакве акције из Београда усмерене на проширење територија не би биле прихваћене.

Међутим, и поред овога, српска страна има одговорности за ток рата у Хрватској. У неку руку, њена главна кривица је у томе што је прихватила партикуларистичку логику коју је поставила Хрватска. Та логика је отприлике гласила: Хрватска ће се отцепити и створити националистичку државу у којој практично неће бити места за Србе; ми то не

можемо спречити, али ћемо зато одговорити на ту логику отцепљењем српских територија. Дакле, уместо да је хрватска логика била денунцирана као расистичка и назадна у ствари су се прихватила њена правила. То прихватање уз то није било сасвим јавно. У Србији је на власти још увек била номинално пројугословенска партија, која је само из нужде, у пракси, прихватила ову логику. Која је, дакле, била у својеврсној конфузији око тога где све то иде и шта се тиме постиже. Али је, свеједно, на домаћем терену, што је та конфузија била већа, то снажније искључивала опозицију која је по свом основном интелектуалном хабитусу била против ове логике. То је друга огромна одговорност Милошевића и тадашње власти. Оне су са познатом ароганцијом одбациле мишљења добре половине грађана и већег дела интелигенције. У то време, на пример, Борислав Пекић је, заједно са многим другима, уместо да се барем слуша, добијао батине испред РТС. Милошевић је сигурно одговоран и за допуштање аномије која је довела до некажњених злочина српске стране.

Данас је све то прошлост и актери тадашње српске политике више не утичу на слику која се о рату ствара. У петооктобарској револуцији Милошевић је отишао са власти. Међутим, актери хрватске политике из тог времена су још увек активни и њихова слика рата је још увек релевантна. Фрањо Туђман је вероватно сањао о томе да ће краткотрајни рат довести до довољног притиска да се народи путем “хуманих” пресељења раздвоје, али пошто су у овим договорима стране увек непоуздане, а догађаји измичу контроли, све се продужило, што је само ојачало екстремизам у Хрватској. Тај екстремизам је створио слику рата која је до данас остала неокрњена. Другим речима, представа о Србима који нападају мирну Хрватску, желећи да јој отму територије, била је само наставак расистичке логике другим средствима, логике која је и узроковала рат. Сада је ова расистичка дисквалификација добила савршен параван: Срби више нису били криви као Срби, него као кривци за рат и злочине. Логика која је покренула рат није се променила у његовом наводном објашњавању ни за јоту

, она се тиме само појачала, тако што је сада због страшних, незамисливо нељудских, злочина српске стране, било сасвим оправдано подразумевати да су они завршили са својим битисањем у Хрватској. И ту се налази главна поента коју треба схватити, ова објашњења узрока рата нису ни у каквој релацији са догађајима или истином, чињеницама, она су у потпуности у функцији најпре етничког ћишћења Хрватске, а онда оправдања тог чишћења. Да је то тако највише показује екстремна заоштреност и логичка чистота тих објашњења.

Да би илустровали каква је логичка чистота у питању није потребно да се враћамо у прошлост – иако би вероватно хиљаде примера из хрватских новина, и посебно са телевизије, из времена деведесетих говорило томе у прилог – јер та иста слика рата постоји и данас у Хрватској. Недавно [1](#) је емитована на ХРТ 1 емисија чији је циљ био да покаже чврстину Хрватске пред могуће даље граничне спорове са Словенијом, Црном Гором и Србијом, а која је говорила и о прошлим сукобима и уопште о односу

Рат је био добар

Пише: Владимир Милутиновић
уторак, 17 март 2009 15:43

Хрвата и суседа. На Србе као такве реферирано је терминима “нељуди” и “дивљаци” на којима је “вечна срамота” због рата у Хрватској. Ови цитати су посебно важни је показују сву апстракцију тренутног односа према Србима у Хрватској која их, укратко, сасвим експлиците и јавно депривира од њихове људске суштине. Јер, овде се не ради о оптужби да се неко, одређени човек, понео нељудски, што би било легитимно, него о јасној генерализацији. А та генерализација истовремено даје добар модел за “објашњење” рата које постоји у Хрватској: Срби су генерално злочинци, нацисти, фашисти, који су због греха у рату изгубили људску суштину (на то се односи и израз “вечна срамота”); Хрвати су жртве, нису починили ниједан злочин, у Хаг су отишли невини да се жртвују за домовину, није било протеривања ни етничког чишћења у Олуји итд. Ова емисија није никакав инцидент, сличне емисије су емитоване и раније, а званична хрватска политика се ничим не ограђује од оваквог става. При том је важно да су ови “нељуди” из емисије и Срби повратници који данас живе у Хрватској, што их показује не као грађане другог реда – то би био добар израз за, рецимо, за пензионере – него сасвим прецизно као Агамбенове “сувишне људе”. Људе који не постоје, барем за званичну идеологију.

Хрватска је изашла као номинални победник из ратова деведесетих и за сада у ствари ничим није кажњена због протеривања Срба. Због тога ова слика која се емитује из Хрватске, а која је из генералних разлога подржана од западног званичног јавног мњења, претворена у неку врсту опште званичне истине, па је донекле разумљиво што су и слике које доминирају у Србији у зависности од ове чињенице. Неко би могао помислити да је све то толико већ уврежено, да би се можда требало посути тим пепелом, ма како био неистинит, и наставити даље. Међутим, ствар је много компликованија. Дакле, ова слика је у потпуности лажна, она у потпуности рефлетује само хрватску националистичку, чак расистичку идеологију. Али, да би се то видело потребно је знати снаћи се у проблемима идеологије, а то је увек била реткост.

Занимљиво је да се слика коју о рату промовише Друга Србија од слике хрватских националиста уопште не разликује. најкраће могуће речено. Да почнемо опет од краја, управо у дану када ово пишем у емисији “Стање нације” на Б92 водитељ своје питање формулише око тврдње да је Милошевић био “највеће зло које се појавило Европи од доба нациста”. У овој реченици као и у многим другим формулама Друге Србије скоро да је све садржано. И сама идеологија и одговарајућа одбрана од критике те идеологије. Најпре, ради се о питању, а не о тврдњи, што даје прву линију одбране. Онда, ако узмемо да је то и тврдња, ако почнемо да се с њом расправљамо као са тврдњом, промашујемо њену поенту: она је чиста активност, увек у истом циљу обнављања слике о Србији као непојамном, изузетном злу које се може упоредити само са нацистичким, и које се опет, једино на овим просторима може упоредити са нацистима. Ту имате све: и аболицију свих других и логичку чистоту и крајњу заостреност осуде. Али, било шта друго да погледамо

имамо потпуно поклапање ових слика. Дефиниција Друге Србије је у ствари то: искључива одговорност Србије за рат, избацивање хрватских злочина из сфере говора под изговором “чишћења у властитом дворишту”, повезивање што више актера у Србији са нацизмом, фашизмом, примитивизмом. Слика о рату је једнако логички чиста, само што у случају Друге Србије није оправдана експлицитном оданошћу “хрватској ствари” као у Хрватској, него потребом за катарзом, новим почетком, укључивањем у Европу итд. Поклапање се види и на детаљима. На пример, поводом сваке годишњице Олује, једино што Друга Србија наглашава јесте да је егзодус био последица договора Туђмана и Милошевића. Тиме се жели рећи да, ако већ нећемо да прихватимо да су Срби из Хрватске отишли добровољно, онда макар да одговорност поделимо између нас и њих, са надом да ће она кад тад бити пребачена само на “немотивисано зло”

2

из Србије. У стварности је наравно све потпуно обрнуто. Срби су у Хрватској током целог рата били свесни да је њихов опстанак у Хрватској, уколико се рат заврши војном акцијом, немогућ. На то је указивало све: и природа Хрватске политике пре рата и злочини при освајању џепова у току рата и целокупна атмосфера у Хрватској. То што су можда постојали договори о линијама евакуације или чак неки ранији договори о размени становништва између Милошевића и Туђмана не говори ништа о разлозима због којих су Срби избегли. Они су избегли од државе која жели да их нема. Да је тај страх био оправдан показали су и масовни злочини над онима који су остали, и између осталих чињеница, транскрипти који су показивали да је хрватска страна била потпуно свесна шта ће се догодити, јер је све урадила да се то догоди, ништа друго није ни било могуће да се догоди. Тврдити у тим условима да су Срби из Хрватске избегли добровољно или због позива Милошевића представља врхунски цинизам. И то “објашњење”, као и сва друга у оквиру Друге Србије, не настаје у оквиру труда да се опишу чињенице него труда да се кривица расподелити тако да српска страна буде крива за све, а хрватска ни за шта.

Међутим, ни преостала, националистичка, слика рата није пуно различита. Скоро да је константа међу националистима у Србији да хвале Хрватску као државу, хвале њихово јединство, одлучност, пристрасност и резултат. Ове похвале су у нашој причи последњи симптом ове јединствене слике о овом рату као нечем добром. Они у ствари хоће да кажу да је целокупна логика која је покренула рат била добра. Требало је срушити Југославију и посебно заједнички живот јер је био неподношљив. Једино је проблем у томе што је у постизању националистичких циљева Хрватска била успешна, а Србија није. Због тога националисти хвале Хрватску, а колико је овај базични идеолошки избор нешто одлучујуће и важно показује и чињеница да они хвале управо државу која је не само расистичка, него је расистичка управо према њиховом народу. Све то се показује као опростиво и небитно, ако се са неким осећа базична сличност, базично одобравање. У једној од емисија “Марко Јанковић шоу” на ТВ Кошава, која покушава да буде експлиците националистичка и овај пут је имала публику састављену од студената социологије, једна студенткиња изразила је своје неслагање са ставом да Србија треба

Рат је био добар

Пише: Владимир Милутиновић
уторак, 17 март 2009 15:43

да се угледа на Хрватску. Она чак није поменула да су овде у питању протерани Срби, једноставно је рекла: “Не слажем се да треба да се угледамо на Хрватску зато што су они етнички очистили своју државу”. Наравно, ово је једна једноставна, потпуно етички исправна реченица. Али, наш парадокс је у томе што ми тренутно немамо значајније јавно мњење које би се слагало са овом реченицом. Националистичка прва Србија би се угледала на Хрватску у ствари баш зато што је успешно решила питање етничких мањина са којима они не знају шта би. А Друга Србија се не слаже да је Хрватска уопште починила неко етничко чишћење, па и она, у много изјава, истиче Хрватску као пример за углед.

Надам се да сам довољно показао колико је и зашто ова слика рата погрешна. За све њене варијанте рат је био добар, што се види и по томе што је његов главни виновник третиран као невин. Они који и даље желе да инсистирају на овој слици морају да одговоре на кључна питања која се ту намећу. Како то да је пример за углед држава која тренутно на своја три водећа положаја има људе који су подржавали директне масовне убице из рата (учешће Санадера на митингу “Сви смо ми Норац”) или су били блиски ратни сарадници онима који су оптужени да су директно наређивали убиства (Шекс и суђење Главашу) или су негирали постојање злочина у Јасеновцу (Месићева изјава у Аустралији да се Хрвати немају за шта извињавати Србима у погледу Другог светског рата). Како то да је агенда катарзе Друге Србије и националистичке Хрватске потпуно иста? И, најзад, како то да националисти одавде хвале државу која је настала као последица масовног протеривања њихових сународника?

Мислим да они којима тај рат није био добар и који није вођен у њихово име треба да инсистирају на чињеницама које не постоје у горњим сликама: на расизму и злочинима који су довели до протеривања Срба из Хрватске, на садашњем расизму у Хрватској, на дугогодишњој борби против рата у Србији која је почела са демонстрацијама на Теразијама после 9. марта 1991. и наставила се у разним облицима, закључно са 5. октобром, на универзалистичкој култури која је одликовала српску културу када је била најбоља, на отворености и истини.

Поготово треба одбити ово дистанцирање од Србије као такве које је у суштини самог назива Друга Србија. Србија има више од 130 година државности и више од 200 година борбе за слободу, била је на правој страни у оба светска рата. Срби су створили две Југославије које су биле периоди мира и просперитета на Балкану. У току те историје нису имали организоване државне логоре за истребљење других народа. А у време ратова из деведесетих имали су активан политички отпор рату.

Рат је био добар

Пише: Владимир Милутиновић
уторак, 17 март 2009 15:43

Мени је та Србија сасвим добра, није потребна никаква друга.

1. 03.03.2009. ХРТ1, аутор емисије Бранка Шепаровић.^[^] 2. Када сам почео да пишем овај текст видео сам да је на сајту Пешчаника објављен текст Срђе Поповића „Милошевић, немотивисано зло“. Иако га нисам прочитао пре него сам завршио главнину овог текста, овај Поповићев текст је савршен пример слике о рату о којој се ради у овом тексту. Исто је и са једним још касније објављеним текстом Мирјане Миочиновић „Историја као приватно власништво“. Тако да се у овој ситуацији ради о једном примеру „слагања индукција“.

[
[^]
]